

DOBOSS GYULA
A Merza-napló

Nappal olvastunk, néztük a hóval borított egyhangú síkságot, jobbról-balról erdő, amerre a szem ellát, mindenütt fenyő és nyír. (Este, lefekvés előtt egy kis ártatlan kalandunk volt egy csinos muszka lánnyal.) Javában alszom, az emeleti szomszédom lökdös, felnyitom a szemem s látom, már mind átöltöztek, s biztatnak, hogy siessek, mert átmegyünk egy marhavagonba, ennek kigyulladt a tengelye. Azt hittem, hogy még mindig álmodom, de sajnos valóság volt, kinn már ordított a bakter. Hát szidtam én is mindent, ami eszembe jutott, tengelyt, kocsit, baktert, nadrágot, amely nem akart a sietségben feljönni. Rosszkedvűen költöttünk a marhavagonba. Eszünkbe jutott, hogy mégis jobb itt hatan, mint huszonöten a másikban, s ebbe belenyugodva lefeküdtünk.

Még az éjjel jött egy látogatónk, egykori párizsi kocsmáros-féle, aki mesélt franciául egyet s mást az oroszokról. Többek között figyelmeztetett, hogy vigyázzunk, mert itt mindenki lop, még ő maga is. Nekem van 25 rubelom havonta, és lopok hozzá 200-at, itt az utasok 30-40 %-a vesz jegyet, a többi a kalauzt lefizeti, így olcsóbb – meséli. Háromnapos utazás, fagyoskodás után Cseljabinszkba értünk. Itt már okosabbak voltunk, közös erővel megvesztegettük a rendőrt és egy baktert, így kaptunk egy negyedosztályt. A kocsi nem olyan, mint az előbbi, ahol csak ülőhely volt, hanem egy nagy kupé, amelyben egymás fölött vannak az ágyak, úgyhogy sokkal kényelmesebben aludhattunk, mint a marhavagonban. Még a legényeknek is akadt fekvőhelyük. A vagon két végében kályha. Az öregek alulra, a fiatalok feljebb feküdtek. Bedurrantottuk a fűtést, s erre fent gőzfürdő lett, alul meg az öregek majd' megfagytak. Ahogy lehetett, úgy segítettünk a dolgon: a felüliek összes takaróikat, köpenyeiket alulra adták. Mozogni nemigen lehetett, sétatér nem maradt, több mint negyvenen voltunk. Mizerábilis helyzet, de jobb, mint eddig. Kétnapi utazás után Irkutszkba értünk, közben az őrparancsnok lemaradt, mert a pénzét ellopták. Emiatt mi sem

Részlet a szerző könyvéből, amely az erdélyi (partiumi) Tasnádról származó Merza István hatéves I. világháborús orosz hadifogságáról és kalandos hazakerüléséről Szibériából (Nikolszk-Usszurijszk, Vlagyivosztk, Japán-tenger, Indiai-óceán, Trieszt, Eger, Tasnád, Jászberény, Budapest) szóló naplóira (1916–1921) épül. A kötet kiadónk gondozásában jelenik meg az ideai Könyvhétre.

mehtünk tovább. Sajnos a városba nem engedtek a disznók, nem láthattunk semmit, csak távolról, mert az állomás a városon kívül van.

Egy napig ültünk itt, többnyire benn a vagonban. Sokkal olcsóbb minden, mint Európában. Kenyér 8 kop, kaiserflejs fontja 90, malina 80. Március 1-én este új kommandánst kaptunk; megismételtük a cseljabinszki vesztegetési műveletet, s negyedosztályú kocsiba kerültünk. Harmadosztályhoz nem volt elég a pénz. Megelégedtünk ezzel is, mert már csak húszan voltunk. Kár, hogy éjjel mentünk a Bajkál-tó körül, és így nem sokat láttunk belőle. Közvetlen a partján haladt a vonat, hősivatagnak látszott az egész. Nappal a tájék ugyanaz, mint eddig, fenyő, fenyő mindenütt, az állomások jó messze egymástól. 5-én értünk Kuengára, ehhez nem fűződnek kellemes emlékek. Kidobtak ugyanis a személykocsiból bennünket, mert az kell a piszkos kitájoknak. Minket marhavagonba raktak. Koszosak voltunk, fáradtak, alig vártuk, hogy vége legyen. Kértünk volna másik kocsit, veszekedtünk, de senki nem hallgatott ránk. Bosszankodtunk, el voltunk keseredve. Ha valaki ránk nézett, undorodnia kellett, a szakállunk megnőtt, vastagon a kosz, pocsék látványt nyújtottunk. Alekszejevsk. Felsőhajtottunk (8-án), már csak két órára vagyunk a céltól. Tényleg, még aznap estére megérkeztünk.

Egy pár eset annak jellemzésére, hogy mennyire ki vagyunk szolgáltatva ezeknek a rabló oroszoknak.

1. Kijevben egy orosz tiszt felszólít bennünket magyar pénzünk becserélésére. 100 koronáért ad 25 rubelt. Ugyanitt örömmel fogadjuk a hírt, hogy lehet táviratozni, hogy végre életjelt adhatunk szeretteinknek. Azt mondják, hogy holnap hozzák az elismervényeket. A távirat szokatlanul sokba került, sokan utolsó kopejküket adták rá. Este felültettek a vonatra, későbbi érdeklődéseink után megtudhattuk, hogy egy sem érkezett rendeltetési helyére a harminc-negyvenből. Ezekkel ez történt.

2. Mikor Ljubimba érkeztünk, száraz deszkák és üres falak vártak bennünket. Fekvőhely iránti kérésünkre a parancsoló kapitány ad szalmamatracot egy rubelért. Sokan nem vettek ebből a silány dologból, mert alig volt több a semminél. Később a legénységünk mondja, hogy azt nekik kellett ingyen megcsinálni, és 12 kopek az ára. A fizetés alkalmával a kapitány mindegyikünkötől levon egy rubelt, még azoktól is, akik nem vettek. Ha panaszt emelünk, minden engedményt megvonnak vagy lecsuknak.

3. Alig két hónap után megtiltották, hogy bevásárlásainkat saját magunk intézzük. A pénzt oda kellett adni a gaz starzsinak, hogy ő majd megkímél bennünket a fáradtságtól, s beszerez mindent. Egy hét múlva hihetetlenül felemelkedett az ára mindennek. Annyira, hogy két hét múlva tiltakoztunk is e rablás ellen. Becsukással fenyegettek, amúgy minden változatlan maradt. Kosztunk ára egy hónap alatt 50, majd 90 %-kal emelkedett. Megismételt panaszaink eredménytelen maradtak.

4. A szabályok szerint naponta egy óra séta van engedélyezve. Ha kedve volt az órnek, mentünk, ha nem volt, nem. Azaz, akik borralalót adtak neki, azok séáltak. Ha panaszt emeltünk, másnap olyan gorombaságokat vághattunk zsebre, amiket még nem kaptunk.

5. A starzsi azt mondta, hogy a városban nincs kenyér. Kétségbe vagyunk esve és kérjük, hogy menjen még egyszer, inkább fizetünk valamit a fáradságáért. Elment, kaptunk kenyeret, jó drágán, otthon ezért tortát vehettünk volna. Ha rubel volt, minden volt.

6. Útközben marhavagonokat adtak a pleninek. Januárban Szibérián át marhavagonban utazni pokoli. Szerettünk volna legalább egy éjszakára egy harmadosztályú vagy negyedosztályú vagonot kapni. Megvesztegettünk egy baktert vagy egy-egy rendőrt, és kaptunk egy teljesen üres negyedosztályút 8 rubelért. Igaz, hogy másnap kikergettek bennünket azzal, hogy felgyulladt a tengely, de mégis volt egy isteni éjszánkánk.

7. Blagovesenszkbe érkezünkkor finom ebéd várt bennünket. A finom ebédek egy hétig tartottak, amikor szerződést kötöttünk 33 rubeles élelemre. Ekkor kezdődött a rossz koszt. Hetekig egymás után bűdös hal, keserű hal és ismét hal, főtt krumplival. Három hét múlva tiltakoztunk, akkor megváltozott az étrend, nyelv és nyelv ismétlődött naponként. Ismét tiltakoztunk. Akkor máj, vese, gulyás hulladékokból és fasírt váltották egymást. Hogy miket találtunk az ételekben, azt nem írom le. A légy, a hajsza és egyéb jószágok már egészen megszokottak voltak. Szeptemberben újra megjavult a koszt, nem tudtuk, hogy ez mit jelent. Hát jön az áremelés 40-42 rubelre. Tiltakoztunk, éhségstrájjal fenyegetőztünk. Druzsinahoz apelláltunk, tábornoknak panaszkodtunk, semmit nem használt. A kosztadónk azt mondja, ezek az ő zsebében vannak, ha nem eszünk, akkor is levonják az árát. A városban minden feleannyi, mint Európában. A kosztunk mégis rosszabb és drágább, mint az ottani lágerekben.

8. Arra való tekintettel, hogy mi nem mehetünk a városba, berendeztek egy lavkát, ahol mindent beszerezhetünk. Később havonként egyszer egy úr be-mehetett a városba bevásárolni. Persze rájöttünk, hogy a mi lavkánk mindent legalább kétszeres áron ad, ha nem drágábban. Mikor tiltakoztunk e rablás ellen, az lett az eredmény, hogy a druzsina átvette a lavkát. A plenik örültek, de egy hét múlva még az előbbinél is drágább lett minden. A volt tulajdonos azt mondja: látják, mit értek el, most a druzsina árul, de az éntölem veszi az árut. Így megértettük, miért drágább minden.

9. A drágaság miatt mindent meg kell magunktól vonni, de a csájához cukor kell, tehát cukrot muszáj szerezni. Az a lavkában nem kapható. Mikor fürödni mentünk, az ott alkalmazott nőt megkértem, legyen szíves, hozzon nekem négy font cukrot. Hozott is, fontját 1.30-ért. Mit tehettem? Ki kellett fizetnem, mert ez az egyetlen édesség, amihez hozzá lehet jutni, az pedig kell a szervezetnek. Hazamegyünk, megmérjük a cukrot, két és háromnegyed font, négy helyett. Itt még a nők is rablók.

Júni. 8., Berezovka

Egy kis patak mellett pár házból álló kis falucska B. A túlparton a nyugati oldalt kivéve hegyek által teljesen körülvárt völgyben fekszik egy kaszányaváros, a hadifogolylágér. Békében egy hadosztály vagy hadtest lakóhelye ez, elfér benne 50.000 ember. Ma kb. 10.000 pleni lakja. Keleti és nyugati irányban hosszúkan terül el a kis város, amely több mint 300 teljesen egyforma faházból és 20-30 emeletes kőházból áll. Rendben tartva, régen érdekes lehetett, ma azonban a katonalakokat piszkos, rongyos koldusnég foglalta el, s úgy is néz ki a város. Civil itt nem él, fogoly és fogoly mindenfelé. Az üzletek, kávéházak, műhelyek mind fogolyintézmények, csaknem a semmiből, a legprimitívebb módon létrehozva. Az egész egy homoktenger, bokáig jár az ember a homokban. Az élet azért mégsem olyan kihalt. A kávéházak, mulatóhelyek mindig tömve vannak, de rém drágák. Lehet ám itt is jól élni, csak borzasztó sokba kerül. Minden háromszor olyan drága, mint Blagoban. A nagy létszám miatt normális élelmezés teljesen lehetetlen. Kása és kása mindig. Pénzt pedig nagyon nehéz szerezni, mert ami pénz itt van, az már három-négy kézen ment át, és mindenki leveszi a „tisztességes polgári hasznot”. Valóságos uzsora megy. Vannak,

akik 20 rubelért 100 koronát adnak. Általában 40 rubel 100 korona, vagy 50 rubel 100 márka. (Így él a pleni, mert a gázsira támaszkodni kizárt.) A mi csoportunk már négy hónapja egy kopek fizetést sem látott. Az első hónapban a dán konzul adott 20 R-t a kosztunkra; hogy ez mit jelent és mit ettünk, azt elképzelhetni abból, hogy ahhoz, hogy a körülményekhez képest tűrhető ételt ehessünk, havonta 90-100 R kellene... Reggel tea két cukorral, kenyér. Dél előtt kenyér, délben leves, főzelék vagy kása, délután tea, kenyér, este tea, kenyér, főzelék vagy leves, hetenként háromszor hús: ez 70 R. (Megjegyzem, hogy egy vendéglői ebéd 5-6 rubel, vacsora ugyanannyi.) És ha az ebéd és vacsora zsírral és tojással, tejföllel kellően lenne öntve, 70 rubelből nem telne ki. Havi 20 rubelért leves és kása. Néha az úton szedett füvet megfőztük. A fekete kenyér a mindenünk, igaz, hogy harmadnaponként megnyomja az ember gyomrát s bivalyokat kerget álmában, de legalább nem éhes. Így nem lehet elítélni, ha némelyek nem nagyon nézik a pénz magas árát, írják az adósleveleket. Százak és százak tíz-húszezer kor. mínuszt visznek haza. Sok az ötvenezret is elérte, sőt átlépte. Ismerek száz ezreket is.

(Egy megrázó vallomás, levél formában, de valószínűleg nem elküldésre szánva. Ceruzával íródott, gyakoriak az áthúzások. Az íráskép is zaklatott.)

Drága, jó anyukám! Ne haragudj reám, bocsáss meg egyetlen fiadnak, ha majd megtudod, hogy mire határozta el magát, s mit tett. Bocsáss meg annak, akiért oly sokat fáradoztál, akiért szívecskéd dobog, akit imáidba foglalsz, s akit imádvá szeretsz. Érzem simogató kezéd melegét. De szívet tépő elgondolnom, hogy zokogsz, s álmaidban visszahívsz. Bocsáss meg! Áldjon meg a Jóisten minden lépésedért, minden keservesen átvirrasztott éjszakáért, minden gondolatodért, amelynek középpontja én voltam, minden sóhajodért, amit utánam küldtél a szerb hegyek közé, a volhiniai homoktengerbe, a szibériai hómezőkre. Áldjon Isten minden csókodért, amit rám, hálátlanra pazaroltál.

Miért nem vagy most itt, hogy tanácsot adj. Három év óta te vagy imám minden második szava, te vagy minden vágyam. Átkozott ez a mostoha sors, amely megfélelkezett rólam! Átkozott az, aki engem ilyen sorvadásra ítél! Hát ezért vártam, sínylódtam, tűrttem a fogságban, ezért kínlódtam, reméltem, dolgoz-

tam, hogy a legdrágábról lemondjak! Nem! Gyere, a te szavad döntsön! Most késő éjszaka van, fáradt vagyok, mindjárt az ágyon fetrengve, izzadva küzdök az elhatározásokkal. Tudom, így lesz, így megy napok óta. S majd reggel felé a kimerültség álmot hoz beesett szemeimre. Gyere, egy intésed vissza tud tartani, s fanatikus odaadással követlek. Hallod-e, hogy jajgatok utánad? Te angyal, ha tudnád, hogy mennyire vágylak ölelni, csókolni s bocsánatodat térden kérni, tudom, hogy eljönél. Lázás fejemet fehér kezébe vennéd, s hosszan csókolnád forró ajkamat, s megmondanád, mit tegyek. Hiszem, hogy eljössz, s álomban meg fogom érteni akaratom. Ne hagyj el, jó anyukám, gyere, mondd, mit tegyek?

(1918, a berezovkai nyomor napjaiban írtam, el akarom indulni. De az eszem határozott, s akaratom viszatartott. Ott maradtam a többi szenvedő közt.)

Morális süllyedés

1918. VIII. 15. A legszomorúbb, legelkesítőbb hatása a fogságnak az általános morális süllyedés. Közvetlen oka persze az orosz és a rettenetes állapot, a nyomor. Mindenki pénzt akar szerezni. Az út és eszköz mocskos és változatos. A Rózsás-féle pénzhamisítótól a másikig, aki a kupon 25-ös száma mellé egy nullát rajzol, az utcaseprésig és a papagájetetésig. Rózsás ezekkel dobálózik, udvara van, asztaltársasága, barátai. A Maszterszkaja kap 25 R rapidíjat, és a munkásnak 12-t fizet. Ha egy pleni megszorul s a gyűrűjét el akarja adni, odaadja egy ügyes „bajtársának”, aki egy órai séta után visszajön, s magának 200 rubelt von le fáradsága fejében. A lágernek kikönyörögnek a japánoktól egy rubeles olcsó cigarettát. Egy úr a láger nevében odamegy, átveszi, s eladja a városban 3 rubelért. S így a koldus pleni kénytelen 3 rubelt fizetni 20 darab cigarettáért. Mikor ilyen üzletről van szó, barátság, bajtársiasság nincs. A lopások általánosak. Bent a lágerben kezdődnek. Egyesek a kávéházban, ami a sajátunk, nem fizetnek. A kanalak, csészék eltűnnek. Egy pleni kimegy munkára, három hét múlva 3-400 rubellel és ugyanannyi értékű fehérneművel, ruhával jön haza, ami csak úgy „jött”. Amit csak lehet, a pleni ellop. Nem a munkavágy hajtja, hanem a pénz, s ha kimegy dolgozni, azért megy, mert tere nyílik lopni. A tisztí becsület, tisztesség, büszkeség fogalma eltűnt. Kizsákmányolás, lopás, szerzés van helyette. Egy pár rubelért

bármire eladja magát a pleni. Ha jön egy munkaaajánlat, hogy munkás vagy hajómunkás kell, már verekszenek érte, hogy mehessenek, nem tudva, hogy mit fizetnek, hogy mit kell dolgozni, hogy hol. Egyik a másikat kitúrja a munkából, konkurál saját bajtársával, becsapja, megcsalja az „üzlet” nevében.

(Az alábbiak tintaceruzával íródtak – amit ugye folyton nyálazni, vizezni kell –, változó erősséggel, kockás, összehajtogatott, maszatos papíron.)

Egy kis epizód

1918. október hó vége felé szakadatlanul hírek érkeztek különböző forrásokból különféle változatokban arról, hogy elszállítanak bennünket. Egyik szerint Japánba, másik szerint Amerikába, harmadik szerint Vlagyivosztokba, Ruzskij Osztrovba leszünk áthelyezve. A szerencsétlen pleni, aki minden kis változástól nyomorult sorsának jobbra fordulását várja, már a Csendes-óceán hullámain úszkált, a japán gésákkal kokettált, s az amerikai felhőkarcolókat bámulta álmában.

Egész meglepően, ez a hír komolyra fordult. 20-25-e körül parancsban jelent meg. Általános öröm és lelkesedés fogadta. Meggyőződéssé vált, hogy vége lesz a nyomorúságnak, a gazdátlanságnak, a barbárság megszűnik, kiszabadulunk a gyűlölt orosz kezekből, egy modern művelt állam vesz át bennünket, és úgy fog kezelni, ahogy embereket kell. Az októberi fizetést nem adták ki, helyette élelmiszert kaptunk. Még most is kereskednek rajtunk, amikor két-három nap múlva Mandzsúriában leszünk, ahol olcsón megvehetnénk, amit itt tízszeres áron kell megfizetni. Így is örülünk, hogy megszabadulunk.

Beszállítottak az állomáshoz, ott, amire lehetett, ráfogták, hogy kincstári tárgy, nem törődve azzal, hogy a koldus fogoly drága pénzen vásárolta orosz bakáktól – és elvették.

1-én estig cipeltük holminkat, amikor bevágtak 25-30 embert egy vagonba. Este 8 órakor reménykedve indultunk csaknem világ körüli utunkra. Azt csak egy pleni tudja, mit jelent marhavagonban, pénz nélkül, télen Szibérián keresztülutazni. Ahol tetszik, kitolnak egy mellékvágányra s napokig ott hagynak, aztán valamiért elengednek. Így utaztunk mi. De részint megsokasból, részint kábultan a reménykedéstől túrtünk, szenvedtünk. Ez ment is volna egy darabig, hanem 14-én reggel Nikolsk-Ussurijskba érkeztünk, ahol utolértük az első transzportot, s itt nehéz megpróbáltatások

vártak ránk. Kitoltak egy mellékvágányra, s ott tartottak három napig. Kértük, hogy vigyenek tovább Vlagyivosztokba, hogy csináljanak valamit, hogy könnyítsenek nyomorult helyzetünkön, hogy adjanak pénzt, ennivalót de eredménytelenül. Mentünk amerikaiakhoz, japánokhoz, oroszokhoz, mindenütt mondtak valamit, ígértek, de nem tettek semmit. Kértük, hogy vigyenek át bennünket, hogy kezeljenek emberekként. Egyik nap azt mesélték, hogy Amerika vesz át bennünket, és ez hoz változást, másnap, hogy Japán. De ez idő szerint itt vagyunk kivagonírozva. Meg is jött a hivatalos parancs, de nem teljesítettük, míg ki nem utalják szállásunkat. Három napig vacilláltak, tárgyaltak, míg kiderült, hogy itt nem is vártak bennünket, nincs is hely részünkre, semmit nem tudtak rólunk érkezésünkig. *(Ez eddig tintaceruzával volt írva, a folytatása alig olvasható, ceruzás, fegyelmezett írás. A grafitnyom 90 év alatt elkopott, meghalványult.)*

Nem akartunk a viszonylag meleg vagonból a fagyba kijönni, amíg a szállásunkat nem ismerjük, mert képesnek tartottuk a muszkát, hogy lepakol bennünket a hóba, a szabadba, s ott ülhetünk 4-5 napot. A harmadik nap reggelén, mikor már kászálódtunk lefelé, érkezik egy kozák patrul egy tiszt vezetésével, és korbácsokkal, puskatussal végigverték háromszáz tisztet. Nem tudtuk felfogni, hogy mi ez? Miért? Mit jelentsen? Rettenetesen el voltunk keseredve. Ilyen sorsra jutni, kidobott kutyák módjára, kozákoktól veretve, kiéhezve, fázva. Jajgattunk, futottunk, ki mit tudott. Ekkor két kozák s a tiszt közrefogja öreg ezredesünket, s kérdi, maga a parancsnok? S erre elkezdi mind a hárman ütni-verní, míg tiszta vér az arca. Hát ez rettenetes látvány volt. Majd megőrültünk, fegyvertelen, gyámoltalan nyomorultak. A vagonok egyik végén kezdték a díszes kultúrunkat, s a másikon végezték a betegekkel, invalidusokkal.

(Itt egy sor olvashatatlan) puskával, korbáccsal, karddal, kézzel, lábbal – így vertek egy óra hosszát végig a város főutcáján, a Micsurinszkaján. Reggeltől délután négyig álltunk egy téren, a fagyban egy helyben, étlen, szomjan. Estére megkaptuk szállásunkat. Két épületbe helyeztek el háromezer főt, 60 cm volt egy embernek kiutalva, éjjel-nappalra. Kétszáznegyvenen egy teremben, ahol a második napra olyan bűz volt, hogy rettenetes.

A kiszállási napon hetvenegy tiszt volt viziten, testi sértéssel, véres arccal, dagadt tagokkal, köztük két ezredes, két törzstiszt.

Ez Oroszország!

Az internacionalista vörös gárda

Hogy mi volt az eredeti célja a munkások szervezkedésének, nem tudom, csak azt, hogy közönséges banda lett belőlük. Csak hírből hallottam létezésükről, amíg magam is karmaik közé nem kerültem. Blagóba időnként jöttek agitátorok, akik heves beszédekkel szólították egyesülésre a legénységet. Hozzánk is bejöttek, de szó szerint kidobták őket. Röpiratokat terjesztettek, s újságokat hoztak magukkal kiosztásra. Az egész lágerben egy jó havi munka után sem számoltak többet nyolcvan tagnál. A nyolcvanból azonban csak húsz tartotta magát nyíltan vörösnek, ezek kinn voltak a városban, s feltették a piros szalagot, a többi bent maradt a lágerben. Kérték a városi előjáróságtól, hogy adják át nekik a foglyok őrizetét, de ezt nem kapták meg. Azt hittük, hogy ez mindenütt így ment. Az elutazáskor végképp megfélemedtek a szervezkedésről, s négy-öt fő kivételével mindenki velünk jött. Az újságjaikban forradalomról, világforradalomról írtak. A tiszteket, gazdagokat rablóbandának, gyilkosoknak minősítették, és bosszúra, harcra, forradalomra szólították fel a munkásságot. Az újságban szó van helyekről, ahol már 80-100 ezer emberük áll fegyverben, parancsra várva. Persze ebből alig hitt valaki valamit. Jött az elutazás Berezkovkára. A társaság pár font száraz kenyeret kapott, egyebet nem. A svéd patrónus azzal biztatott, hogy mindennap egy-egy állomáson meleg étel lesz. Ahogy elhagytuk B-t, minden drágább lett, de pénz nem volt. Öt napi utat tizenkét nap alatt tettünk meg. Volt olyan állomás, ahol három napig álltunk anélkül, hogy egy kis darab kenyeret kaptunk volna. Egész idő alatt kétszer kaptunk ételt, azt is a két utolsó nap.

Karanszkajára érkezve éjjel kiszálltunk a vonatból. Fegyveres katonákat láttunk, sapkáikon, mellükön kisebb-nagyobb darab piros ronggyal. Magyarok voltak, teljesen orosz felszereléssel, a tiszteket megállították, levágták csillagjaikat, sapkarózsáikat, s figyelmeztették az ellenszegülőket, hogy az életükkel játszanak. Itt találkoztunk először velük. A büfében ettek-ittak, míg a mieink benn a vagonban éheztek már egy hete. Érdeklődtünk, mi ez. Ők a Szemenov ellen küldött különítményhez tartoznak. Egyikük mesélt nekünk a nagyszerű eszméjükről. Meg, hogy ne higgyük, hogy hazamegyünk, mert először ők mennek haza. Fegyverrel rendet tesznek Szemenovnál – azután otthon megcsinálják a forradalmat, csak azu-

tán következünk mi. Szerintük legfőleg Kanskig jutunk el, onnan tovább még nem került fogoly Szibériából. Ott majd ők fognak őrizni bennünket. Ezt nem hittük, de nem tagadhatom, ijesztő volt látni, hogy a legelfogultabb, legtudatlanabb, teljesen félrevezetett emberek az amúgy is esztelen bolsevik szolgálatában fegyverben vannak. Csitára érve ez az aggodalom csak fokozódott. Majd minden állomáson találkoztunk a mi fegyveres vöröseinkkel. Akikkel azelőtt együtt ettük a fogság keserű kenyerét, ma ócsárolnak, sértegetnek, fenyegetnek bennünket, s mérhetetlenül gyűlölnék. Kíméletlenül tépnek le rangokat, szidva királyt, hazát, mindent, ami előtt azelőtt kalapemelve, félve haladtak el. Ilyen a tudatlan tömeg. Az orosz nem törődik velünk, csak a mieink kontrollingoznak, vizsgálgatják a vagonokat. Agitáló, lázító beszédeket tartanak. E célra, úgy látszik, jöguiban állott vonatainkat bárhol feltartóztatni, s ezt meg is tették. Sőt, egyes helyeken egész délelőttöt állott vonatunk, míg ők megtartották beszédeiket, itt egy anarchista, ott egy szocialista, máshol egy revolucionista szónok agitált. Egy alkalommal egy kis állomáson várakozunk, egy mozdony érkezik egy másodosztályú kocsival, amelyből a mi vöröseink szállnak ki, vonatukat négy óra hosszára feltartóztatják, kiűzték bennünket és átkutattak mindent, de amit kerestek, jegyzőkönyvet, nem találták. Ekkor, utazásunk tizedik napján, ismét beszédek hangzottak el, melyeknek eredményeképpen harminc állt be hozzájuk, ezek közül alig volt tíz, aki nem azért tette, mert egész úton éhezett, ők pedig fizetést és jó kosztot ígértek. Így nem csoda, hogy megérkezésünkig B-be száz-húsz embert nyertek. De ezután jött a java! B-n álltunk három napig, míg kivagonírozattak és közölték velünk, hogy nem megyünk haza. Több se kellett az amúgy is elkeseredett bakáknak, két nap alatt háromszáz ember hagyta el a lágert.

Tulajdonképpen ekkor volt alkalmunk megismerkedni velük. A lágerben orosz őrség nem volt, ők őriztek, szigorúbban, mint a muszka. Különösen a tiszteket bántak kíméletlenül, ahol tehették, ott kellemetlenkedtek, bezárták a kaszinót, színházat, a világítást megvonták. Próbált volna valaki bemenni engedély nélkül a városba, rögtön lecsukják harminc-ötven napra.

Az internacionalista vörösök sikere tisztán az orosz bolsevik hagyományoknak köszönhető. A bolsevik uralom legelső idejében szükség mutatkozott megbízható katonákra, akik őrséget adnak. Az igénytelen

plenik örültek, hogy szabadok, sőt pénzt is kapnak. De még jobban örültek az oroszok, akik 200 R-t fizettek az öröknek, s most 50-ért kapnak plenit, akikben maguk is jobban bíznak. Később ezek az őrségek nagy szerepet játszottak az ellenforradalmárok leverésében, mozgalmak elfojtásában, nagyon beváltak, s ezáltal a kormánynak nagy szolgálatokat téve, alkalmaztatásukat kibővítették. Volt város, ahol fegyver csak az internacionalistáknál volt, akik rendőri szolgálatokat teljesítettek. Később fejükbe szállt a dicsőség, egyre többen voltak, s egyre nagyobb hatalommal bírtak. No, aztán jött a kínai Szemenov-front. E fronton 75 % internacionalista volt, és csak 25 % orosz. Az aránylag kisebb vörös erő feltartotta a szemenovikat. Itt állt aztán a bál. Az elfogottakat azonnal megölték, s kirabolták. Úgyhogy aki értette e munkát, vagyont szerzett. Többeket említettek név szerint, akik 50-60 ezer R-t szedtek ily módon össze. De az átlag is ezeket hordott a zsebében. Ez tény, életmódjuknak szemtanúi voltunk. A kormány támaszát látta bennük, túrta garázdálkodásaikat, amit különben is az isten háta mögötti kínai határ mentén úztek. Ha a lakosság panaszkodott, azt mondták, hogy az ellenség a tettes. A volt plenik életmódja hirtelen megváltozott. Rengeteg pénzük lett, nem is takarékoskodtak, szórták, azt mondták, holnap lesz más. S úgy látszik, az elv volt, hogy minden valamire való internacionalistának nője legyen. Számtalanszor láttuk őket keresztülölgölni dámaikkal a nyeregben. Hogy milyen nők voltak azok, azt el lehet képzelni. Megjegyzendő, hogy ez időben úri embert nem lehetett kávéházban látni, sem tisztességes nőt az utcán. Fogalmam sincs, hová tűntek el. Szóval, ezek azt tették, amit akartak, úgy éltek, ahogy akartak, s ahogy soha életükben korábban nem éltek, s nem is fognak. Ha valamire fáj a foguk, azért minden pénzt megadtak. Azt hiszem, már akkor vesztüket érezték, emberi szervezet azt a buja életmódot nem bírhatja sokáig. Züllött, kalandor banda lett belőlük. S mindebben elől jártak a magyarok. Jelszó volt: élvezni a szabadságot, s e felkiáltás szerint valóban mindent élveztek, mindenütt ott voltak.

Az orosz ez legkevésbé sem bántotta, a városban rendtelenséget nem csináltak, mindenütt szórták a pénzt, de védték a bolsevizmust. Hogy a rajvonalba minden internacionalista mellett egy nő is fekszik, az nem számított, fő, hogy volt katonájuk a „szabadság” védelmében. Hanem jöttek a csehek. Már nem engedetlen elemekből nagyjából összetá-

kolt banda, hanem fegyelmezett katonák. Ekkor már bajban voltak. Akit a csehek elfogtak, megölték – szóval a helyzet komoly volt.

Prosáj, Nikolszk!

Csak bámultuk az oroszok részéről ritkán tapasztalt fegyelmet, amennyiben vonatunk este fél hétkor csakugyan kifutott az állomásról. Verjen meg a mindenható, átkozott Nikolszk, te voltál színhelye mérhetetlen nyomorunknak s a küzdelemnek, amit pár ezer rab folytatott az életben maradásért. Leírhatatlan volt az öröm és a lelkesedés, mikor a rozoga mozdony úgy megrántotta a vonatunkat, hogy a sok strapától megviselt teplicskánk recsegett-ropogott, és széteséssel fenyegetett. Nem sokat törődtünk vele, csak Vlagyivosztokig tartson ki, aztán dőljön össze az egész Szibéria.

Nehezen helyezkedtünk el nyomorult, kényelmetlen vagonunkban – harmincan. Fáradságos éjszaka elé néztünk.

Nem bírt itt senki se aludni, de ki is akart volna? Mind arra a kis zugra gondolt, ahol hat éve várják. Ököltre támasztott fejjel álmodoztunk a viszontlátásról. Hihetetlennek látszott, hogy hazamegyünk, hogy mégis teljesül a vágyunk.

Észre sem vettük, ahogy elhagytuk az állomást. De azt már mindenki észrevette, hogy jó ideje állunk egy kitérőnél. Éjjel 12 óra volt, a vonat nem mozdult. Zúgni kezdett a társaság. Hát miért nem megyünk? Nagy nehezen megtudtuk, hogy előttünk hét-nyolc km-re vasúti szerencsétlenség történt, egy vonat kisiklott, a pálya megrongálódott, s míg ki nem javítják, tovább nem mehetünk. Hát már sosem bírnak innen megszabadulni? Csak másnap este indultunk tovább, s még aznap éjjel megérkeztünk a vlagyivosztoki kikötőbe. Micsoda öröm volt, mikor megpillantottuk a hajónkat! Az ablakokhoz, az ajtókhöz rohantunk. Egymást majdnem lelökték, annyira akarták látni álmaik megtestesülését: az „öreg hajót”, ami hazavisz. Másnap behajóztunk. Ökölbe szorított kézzel néztünk vissza az átkozott földre.

A tenger

Lassan mozgásba jöttek a csavarok, a hidakat leeresztették, s kifutottunk a kikötőből. Különös érzés fogott el, amikor elhalványultak a szárazföld körvonalai, egyedül voltunk a tengeren. Valami fenséges érzés ez. Borzalmasan szép a mérhetetlen, hullámzó

szörnyeteg, melynek hátán úgy libeg ez a nagy vashajó, mint egy gyufás skatulya. Az óriási víztömeg látása ugyanazt az érzést keltette bennem, mint amikor ott-hon este sokáig szemléltem a csillagos égboltot. Most is, mint akkor, oly parányinak érzem magam, s önkéntelen félelem száll meg. Fenséges látvány a kék ég, a méltóságos, haragoszöld víztömeg, melyet néha hullámok fehérscipkés fodra díszít. S rajta a hajó a kétezer emberrel.

Ez az első reggel a hajón. Ma szép időnk van. A víztükör sima, felszínén imitt-amott verődik fel egy kis hullám. Benn a hajóban úgy érzi magát az ember, mint egy szilárdan megépített házban, ahol nyüzsgő ez a hangyaboly. Három sor prices van egymás fölé téve, azokon fekszünk. Egyik felmászik, másik leszáll, van, aki a középén lévő szabad téren ácsorog, ül, de a nagy többség rohan fel a fedélzetre, alig tudnak betelni a látvánnyal, amit a tenger nyújt.

Pedig egyhangú, de mégis szép, örökké mozog. Ma dél felé megközelítettük a koreai partot. 28-án délután pedig a Csuzimai-szorosba értünk, s a japán part is látható volt. Estefelé egy kis élet támadt körülöttünk, fel-feltűntek a japán-koreai vonalon közlekedő hajók, a part mentén pedig sok-sok vitorlás. 29-én kiértünk a Japán-tengerből, s bementünk a Sárgába. Nyugat felől fúj a szél. A tenger fodros és nyugtalan, a fedélzeten úgy járnak az emberek, mint a részegek, a többség tengeribeteg lett. A korlátokhoz alig lehet hozzáférni, elfoglalták a rókázók százai.

Leírhatatlan a zaj és dulakodás, amit erre a kis helyre beszorított kétezer ember okoz. Nehéz a fedélzetre feljutni, még a klozetajtó előtt is a várakozók hosszú sora áll. Evvel telik az idő. Ma ötödik napja, hogy utazunk. Kezd minden működni és a rend helyreállni. Mindazonáltal, akinek éppen maradtak az idegei, az is kemény próbát áll ki.

MADÁR JÁNOS

Utolsó égbolt

*Mindenek tüzeben,
bogarok vacogásain át:
hozza,
hozza a szél
a csillagok sikolyát.
Fölhangosodik agyunkban
minden felhő
és minden nesz.
Mert egyre sötétebb lesz.
Az árnyak már a fák
égyűrűit szedik.
Az estébe hajló utakon
kristálmetszésű csönd
közeledik.
Gyolcs, paplan,
beszűrődő rés
és hófehér lepedő
a képzelet.
Moccan az ágy,
lélegzetedben adj helyet.
Húzódj beljebb
tenyérrnyi fészünkben,
legyen ránk
az Istennek gondja.
Reményeim üvegszilánkjait*

*az éj melléd vackolja.
Összefektet minket az űr.
Sötét hajad csillaga, holdja
párnámon elterül.
Álmainkból fölriad
az utolsó égbolt,
és hibátlanul
verődik vissza
tégglák pirosával
a neved.
Félelmeinkben
reccsen a tető, a vakolat
hullni kezd.
Megroggyant
házfalak fényében
az élet.
Sorsunkat a méz kimondja,
elfogyó szemünk
végítélet.
Maradék nyelvünk
a föld,
porladó hazánk is telne.
Milyen szótlan az ember.
Csak arcát fordítja kőnek,
mintha énekelne.*